

УДК 61:06-13/699

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/57-2-47>**Марина СМОРОДСЬКА,***orcid.org/0000-0002-0001-6024*

кандидат мистецтвознавства,

викладач кафедри вокально-хорової підготовки вчителя

Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

(Харків, Україна) *msmorodskaa3@gmail.com***Віталій СМОРОДСЬКИЙ,***orcid.org/0000-0002-8868-8916*

кандидат педагогічних наук,

викладач кафедри фортепіано

Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

(Харків, Україна) *msmorodskaa3@gmail.com*

ПЕДАГОГІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ: СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ

Актуальність. У процесі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, педагогічна мобільність виступає тим механізмом, який озброює особистість здатністю до варіативної зміни процесу та змісту музично-педагогічної діяльності, що дозволяє гнучко долати ускладнення та штампи в педагогічних ситуаціях, здійснювати вибір найбільш вдалого рішення поставлених професійних завдань, реалізуючи, при цьому, професійний музично-педагогічний досвід. При цьому, педагогічна мобільність майбутніх педагогів-музикантів спрямована на організацію спільної діяльності з учнями, їхніми батьками, колегами, адміністрацією, представниками соціуму (як суб'єктами освітньо-виховного процесу) відповідно до цілей та завдань сучасної концепції освіти, цінностей світової та вітчизняної культури. **Мета статті** полягає в дослідженні сутності поняття «педагогічна мобільності майбутніх учителів музичного мистецтва», виявленні ролі та значення даного утворення у процесі здійснення ефективної музично-педагогічної діяльності. **Методологічну основу дослідження** становлять діалектична та системна методології, що застосовуються в області психолого-педагогічних досліджень. Використано загальнонаукові та логічні методи аналізу, синтезу, індукції і дедукції, історичного і компаративістського дослідження проблеми. **Новизна.** Стаття є спробою обґрунтування феномена «педагогічна мобільності майбутніх учителів музичного мистецтва», як професійно значущої якості майбутнього спеціаліста у галузі мистецької освіти. **Практичне значення.** Матеріали статті можуть бути використані педагогами та психологами в практиці підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі навчання у ЗВО. **Висновки.** формування педагогічної мобільності в майбутніх педагогів-музикантів сприяє різнобічному прояву особистості в музично-педагогічній діяльності, актуалізує варіативну зміну її змісту, подолання труднощів та штампів у педагогічних ситуаціях, вибір найбільш успішних рішень поставлених музично-педагогічних завдань. Стимулюючий вплив на формування досліджуваної здатності мають духовно-моральний потенціал особистості, її науково-світоглядна позиція, креативність та дослідницький тип мислення.

Ключові слова: педагогічна мобільність, професійна мобільність, кваліфікаційна мобільність, майбутні учителі музичного мистецтва, професійна підготовка педагогів-музикантів.

Maryna SMORODSKA,
orcid.org/0000-0002-0001-6024
Candidate of Art History

Lecturer at the Department of Vocal and Choral Teacher Training
Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy»
of the Kharkiv regional Council
(Kharkiv, Ukraine) msmorodskaa3@gmail.com

Vitalii SMORODSKYI,
orcid.org/0000-0002-8868-8916
Candidate of Pedagogical Sciences,
Lecturer at the Piano Department

Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy»
of the Kharkiv regional Council
(Kharkiv, Ukraine) msmorodskaa3@gmail.com

PEDAGOGICAL MOBILITY OF FUTURE TEACHERS OF MUSIC ART AS A FACTOR OF EFFICIENCY OF THE EDUCATIONAL PROCESS: THE ESSENCE OF THE CONCEPT

Topicality. In the process of training future teachers of music, pedagogical mobility is a mechanism that equips the individual with the ability to vary the process and content of music-pedagogical activities, which allows flexibility to overcome complications and stereotypes in pedagogical situations, to choose the best solution to professional problems, at the same time, professional music and pedagogical experience. At the same time, pedagogical mobility of future music teachers is aimed at organizing joint activities with students, their parents, colleagues, administration, representatives of society (as subjects of educational process) in accordance with the goals and objectives of modern education, values of world and national culture. **The purpose of the article is to study the essence of the concept of “pedagogical mobility of future teachers of music art”, to identify the role and importance of this education in the implementation of effective music and pedagogical activities. The methodological basis of the study are dialectical and systematic methodologies used in the field of psychological and pedagogical research. General scientific and logical methods of analysis, synthesis, induction and deduction, historical and comparative research of the problem are used. Novelty.** The article is an attempt to substantiate the phenomenon of “pedagogical mobility of future music teachers” as a professionally significant quality of the future specialist in the field of art education. **Practical meaning.** The materials of the article can be used by teachers and psychologists in the practice of training future teachers of music in the process of studying in higher education institution. **Conclusions.** formation of pedagogical mobility in future music teachers contributes to the diverse manifestation of personality in music-pedagogical activities, actualizes variable changes in its content, overcoming difficulties and stereotypes in pedagogical situations, choosing the most successful solutions to musical-pedagogical tasks. The spiritual and moral potential of the individual, his scientific and ideological position, creativity and research type of thinking have a stimulating effect on the formation of the studied ability.

Key words: pedagogical mobility, professional mobility, qualification mobility, future teachers of music art, professional training of music teachers.

Постановка проблеми. Вища педагогічна освіта в Україні широко спирається на принцип варіативності, який дає можливість навчальним закладам конструювати педагогічний процес за будь-якою моделлю. Особливо затребуваним це є у змісті музично-педагогічної освіти, спрямованої на наукове обґрунтування та практичну реалізацію нових ідей та технологій. Професійна підготовка сучасного вчителя музичного мистецтва передбачає освоєння різнобічного змісту сфер його діяльності (викладацька, музично-виконавська, культурно-просвітницька, соціально-педагогічна, науково-методична). Варіативність вимагає актуалізації творчого потенціалу особистості, формування у майбутніх фахівців здатності проявляти себе мобільно, стимулюючи процеси само-

регуляції, саморозвитку, самореалізації як умов удосконалення професійної діяльності, пошуку можливостей підвищення кваліфікації з метою поєднання додаткових спеціальностей. Проте, не зважаючи на свою актуальність, у наш час проблема формування педагогічної мобільності особистості не отримала свого цілісного дослідження у педагогічній науці.

Аналіз досліджень. У сучасних вітчизняних педагогічних дослідженнях широко представлені загальнотеоретичні основи змісту професійної підготовки майбутнього педагога та формування професійної компетентності вчителя (В. Адольф, В. Баркасі, Т. Браже, І. Бех, С. Гончаренко, М. Галагузова, О. Добудько, І. Зязюн, В. Кричевський, Н. Ничкало, О. Савченко, Н. Тарасевич,

О. Шиян та ін). Психолого-педагогічним проблемам професійного становлення майбутніх педагогів присвячені роботи І. Богданової, А. Богуш, Н. Кічук, Е. Карпової, Т. Кремешної, Н. Кузьміної, З. Курлянд, А. Линенко, В. Моляко, В. Семиченко, Р. Хмельюк, О. Цокур та ін.

На особливу увагу заслуговує науковий доробок українських учених, дослідження яких розкривають проблеми професійної підготовки майбутніх учителів у галузі мистецької освіти. Це О. Демянчук, В. Дряпіка, Т. Завадська, Л. Коваль, Т. Люріна, Н. Миропольська, Л. Масол, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Рудницька, О. Ростовський, Л. Хлебнікова, О. Щербініна, О. Щолокова та ін.

Дослідниками Є. Іванченко, Р. Прімою, В. Сластеніним, І. Червінською поняття мобільності досліджувалося в ракурсі педагогічної науки. Психологічним аспектам даного поняття присвячені наукові праці Л. Пілецької, мобільність у навчанні розглядалася Г. Щукіною, Н. Таланчук досліджувала питання, присвячені виховній мобільності.

Проте, поняття «педагогічна мобільність вчителя музичного мистецтва» немає наукового обґрунтування, відсутні педагогічні технології її формування. Разом з тим, є об'єктивні передумови розробки даної проблеми, що підтверджує її актуальність.

Мета статті полягає в дослідженні сутності поняття «педагогічна мобільності майбутніх учителів музичного мистецтва», виявленні ролі та значення даного утворення у процесі здійснення ефективної музично-педагогічної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Існує наукове визначення мобільності як здатності особистості (індивіда, суб'єкта) змінювати становище, рухатися, вникати в ситуацію, приймати рішення під впливом швидкозмінних умов життєдіяльності. Воно відбиває вимоги, які пред'являє сучасна цивілізація до особистості (швидкість, темп, ефективність, оперативність), характеризує стиль мислення людей та соціальних груп як швидке реагування (Корсини, Ауэрбах, 2006).

Мобільність педагога-музиканта історично зумовлена змістом його різнобічної професійної підготовки. Затребуваний в суспільстві універсальний зміст професійної підготовки вчителя музичного мистецтва ставить завдання виховання в нього здатності варіативно змінювати хід та зміст педагогічної діяльності, різнобічно проявляючи себе в ній.

Поняття «професійна мобільність» міцно увійшло науковий апарат соціології, економіки та педагогіки. Спочатку це визначення стало пред-

метом дослідження соціологів у контексті соціальної мобільності з 30-х років ХХ ст. (Саар, 1992: 74). Використання терміна «професійна мобільність» у науковій літературі відзначається з початку 1950-х років, спочатку у значенні зміни різних видів занять або професій, що належать до трьох основних видів праці: фізичної (manual), нефізичної (nonmanual), фермерської (farm). У другій половині 70–80 рр. ХХ ст. було проведено перші масштабні дослідження соціальної мобільності молоді, у яких суспільним елементом був аналіз професійної мобільності (Саар, 1992: 74).

У соціологічних дослідженнях П. Сорокіна професійна мобільність розглядається як процес руху індивідів між групами професійної структури суспільства, у ході якого соціальні суб'єкти повністю або частково змінюють свій професійний статус. У свою чергу, професійний статус індивіда є певним становищем людини у професійній структурі суспільства. При цьому мобільність визначається як соціальна рухливість людей на підставі обраних ними критеріїв престижу, доходу та влади (Сорокин, 1992).

Поняття «професійна мобільність» закріпилося і затребуване не лише у соціологічних, а й у педагогічних дослідженнях. Так, у педагогічній науці поняття «мобільність» використовується стосовно оцінки особистісних показників вчителя, як необхідна здатність педагога в умовах здійснення професійно-педагогічної діяльності. Як зазначає Р. Пріма, мобільність є інтегративною особистісною якістю, яка демонструє здатність людини до швидкої зміни свого становищі або статусу в культурному, професійному чи соціальному середовищі (Пріма, 2009: 134).

На думку Є. Іванченко, основою професійної мобільності є доцільно організована познавчальна робота студентів – майбутніх педагогів, яка оптимізує в останніх процеси формування професійних компетентностей і компетенцій, необхідних особистісних якостей. При цьому, професійна мобільність визначається на рівні процесів особистісного перетворення та перетворення навколишнього середовища; таких особистісних характеристик, як цілеспрямованість, адаптивність, самостійність, здатність до пристосування, самоосвіти, саморозвитку; діяльнісних характеристик: цілепокладання, рефлексивність, прогнозування, креативність, гнучкість (Іванченко, 2004).

І. Червінською досліджено та узагальнено показники сформованості готовності педагогів до професійної мобільності. Серед них:

– розуміння природи професійної мобільності, усвідомлення ступеня готовності до мобільності при вирішенні професійних завдань;

– сформовані рефлексорні навички: здатність оцінити ситуацію та поєднати її зі своїми здібностями;

– здатність керувати потребами, мотивами, світоглядом, установками та цілями для свідомого подолання складних ситуацій;

– необхідність суб'єкт-суб'єктної взаємодії в процесі підвищення кваліфікації;

– здатність до виявлення твердої волі, рішучості, наполегливості, самовладання, самостійності, ініціативності з метою досягнення професійного успіху;

– відкритість до змін та інновацій;

– вміння ставити цілі, планувати діяльність, проектувати власний професійний розвиток та набувати професійно значущих компетенцій у вирішенні педагогічних завдань;

– вміння знаходити оптимальні рішення у складних ситуаціях;

– здатність аргументувати обране рішення та якість обґрунтування явищ професійної діяльності;

– активне самовираження в стандартних і спеціально змодельованих (квазіекстремальних) умовах;

– усвідомленість, широта, інтенсивність, стабільність орієнтації (соціальної, професійної, особистісної) з метою досягнення високих професійних результатів (Червінська, 2016: 130).

Особливий інтерес для нашого дослідження представляє думка В. Сластєніна: «Немає нічого живішого, нескінченно мінливого, рухливого, ніж праця вчителя, що об'єктивно вимагає від нього професійної мобільності та динамізму. Тільки позбавлена шаблону думка вчителя розкуто диктує йому творчі рішення. Кожен учитель має право на індивідуальність, на ініціативу, на власний почерк» (Сластєнин, 2003: 73).

Таким чином, у відповідності з даними положеннями, під педагогічною мобільністю мається на увазі інтегративна характеристика, що включає всі види мобільності та компетентності, необхідні при самореалізації педагога у професійній діяльності, у соціумі та культурі. Мобільність характеризується як психічний стан особистості, що забезпечує концентрацію уваги на застосуванні варіативності у пошуку засобів досягнення педагогічних цілей у професійній діяльності. Мобільність також є показником якісної сторони кваліфікації вчителя музичного мистецтва.

Поняття «мобільність» тісно взаємопов'язане з поняттям «кваліфікація». Кваліфікація «вчитель

музики», виступаючи якісною характеристикою особистості, підкреслює як якість її знань і умінь, так і здатність до адаптації за умов професійної діяльності, гнучкого реагування на їх зміну. Кваліфікація є показником професійної готовності особистості до діяльності, ступеня розвитку здібностей, знань, умінь, що забезпечують її рухливість і динамізм. Кваліфікаційне зростання передбачає розвиток творчих здібностей, професійної компетентності, гнучке пристосування до умов діяльності. У сучасній музично-педагогічній освіті формування професіоналізму педагога-музиканта, підвищення його кваліфікації тісно пов'язане з освоєнням різнобічних видів музичної діяльності, широко затребуваних у навчанні та вихованні школярів: диригентської, інструментальної, вокальної, виконавської, музикознавчої. Окрім цього, якість професійних умінь залежить від мобільності знань широкого профілю, застосовуваних учителем у музично-педагогічній діяльності.

Поняття «кваліфікаційна мобільність» відображає можливості особистості на шляху до якісного професійного вдосконалення. Процес формування готовності особистості вчителя до професійно-педагогічної діяльності виступає показником зростання певного рівня кваліфікації, якому відповідає варіативне застосування методів навчання, а також формування установок вчителя на досягнення варіативності діяльності, на самовдосконалення та самореалізацію в ній. Опанування комплексним характером професійно-педагогічної діяльності вимагає від музиканта-педагога професіоналізму в поєднанні різнобічних видів музичної діяльності, що є динамічним процесом становлення його кваліфікації, рівень якої відповідає певній якісній стороні прояву педагогічної мобільності.

Формування мобільності характеризується рядом здібностей, які мають стимулюючий характер:

– здатність бачити та розуміти сутність змін у соціумі, варіативність та альтернативність розвитку ситуації;

– вміння конструктивно, продуктивно мислити (креативне мислення), проектувати необхідні зміни у мікросоціумі, групі;

– здатність вирішувати проблеми, адаптуватись до змін.

Якості, що визначають особистісну мобільність, у міру включення особистості в різні види діяльності в соціумі та культурі проектується на якості, що характеризують соціальну, професійну та педагогічну мобільність.

Аналіз сутності мобільності як здібності, що формується в процесі освоєння особистістю змісту діяльності, дає можливість виявити її складовими ряд «внутрішніх факторів», серед яких ми виділяємо мотиваційну, інтелектуальну, емоційно-вольову, сенсорну та операційну мобільність. Вони розглядаються нами як креативні складові педагогічної мобільності.

Таким чином, *під педагогічною мобільністю майбутніх учителів музичного мистецтва ми розуміємо здатність особистості до варіативної зміни процесу та змісту музично-педагогічної діяльності, що дозволяє гнучко долати ускладнення та штампи в педагогічних ситуаціях, здійснювати вибір найбільш вдалого рішення поставлених професійних завдань, реалізуючи, при цьому, професійний музично-педагогічний досвід.*

При цьому, педагогічна мобільність майбутніх учителів музичного мистецтва спрямована на організацію спільної діяльності з учнями, їхніми батьками, колегами, адміністрацією, представниками соціуму (як суб'єктами освітньо-виховного

процесу) відповідно до цілей та завдань сучасної концепції освіти, цінностей світової та вітчизняної культури.

Висновки. Таким чином, формування педагогічної мобільності в майбутніх педагогів-музикантів сприяє різнобічному прояву особистості в музично-педагогічній діяльності, актуалізує варіативну зміну її змісту, подолання труднощів та штампів у педагогічних ситуаціях, вибір найбільш успішних рішень поставлених музично-педагогічних завдань. Стимулюючий вплив на формування досліджуваної здатності мають духовно-моральний потенціал особистості, її науково-світоглядна позиція, креативність та дослідницький тип мислення. **Перспективи подальших досліджень** полягають у розгляді питань становлення особистісної мобільності, формування соціальної та професійної мобільності учителів музичного мистецтва, а також дослідженні проблеми формування педагогічної мобільності стосовно інших спеціальностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іванченко Є. А. Професійна мобільність майбутніх фахівців. Одеса : Просвіта, 2004. 120 с.
2. Корсини Р., Ауэрбах А. Психологическая энциклопедия. Санкт-Петербург : Питер, 2006. 1096 с.
3. Пріма Р. М. Формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкових класів : теорія і практика. Дніпропетровськ : ІМА-прес, 2009. 368 с.
4. Саар Э. А. Социальная мобильность. Москва : Наука, 1992. С. 74.
5. Слостенин В. А. Учитель в инновационных образовательных процессах. *Известие РАО*. 2003. № 3, С. 73.
6. Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество. Москва : Политиздат, 1992. 426 с.
7. Червінська І. Професійна мобільність учителів гірських шкіл у сучасному освітньому просторі: проблеми та перспективи розвитку. *Гірська школа Українських Карпат*. 2016. № 14. С. 126–133 с.

REFERENCES

1. Ivanchenko Ye. A. (2004). Profesiina mobilnist maibutnikh fakhivtsiv [Professional mobility of future professionals]. Odessa : Prosvita, 120. [in Ukrainian].
2. Korsini R., Auerbakh A. Psihologicheskaya entsiklopediya [Psychological Encyclopedia]. Sankt-Peterburg : Piter, 2006. 1096. [in Russian].
3. Prima R. M. Formuvannya profesiinoi mobilnosti maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv: teoriya i praktyka [Formation of professional mobility of future primary school teachers: theory and practice]. Dnipropetrovs'k : IMA-pres, 2009. 368. [in Ukrainian].
4. Saar E. A. Sotsialnaya mobilnost [Social mobility]. Moscow : Nauka, 1992. p. 74. [in Russian].
5. Slastenin V. A. Uchitel v innovatsionnyih obrazovatelnyih protsessah [Teacher in innovative educational processes]. RAO news, 2003. Nr 3, p. 73. [in Russian].
6. Sorokin P. A. Chelovek. Tsivilizatsiya. Obschestvo [Man. Civilization. Society]. Moscow : Politizdat, 1992. 426.
7. Chervins'ka I. Profesiina mobilnist uchyteliv hirs'kykh shkil u suchasnomu osvitnomu prostori: problemy ta perspektivy rozvytku [Professional mobility of mountain school teachers in the modern educational space: problems and prospects]. Mountain school of the Ukrainian Carpathians, 2016. Nr 14. pp. 126–133. [in Ukrainian].